KÖY HEKİMİ

HONORÉ DE BALZAC

Fransızca Aslından Tercüme Eden:
Belma Aksun

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 1982
EDEBÎ ESERLER: 1020

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-535-2

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

Orijinal adı: *Le Médecin de campagne*

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Baskı ve Cilt: Vizyon Basımevi Kâğıtçılık
Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. Nu: 1/Z
Beylikdüzü-İstanbul Tel: (0212) 671 61 51
Sertifika Nu: 52098

İstanbul- 2023

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Honoré de Balzac: 20 Mayıs 1799 tarihinde Fransa'da doğdu. Asıl ismi Honoré Balssa olan yazar, ismini Balzac olarak değiştirip bir soyluluk ifadesi olan "de" takısını ekledi. Babası devlet memuru ve kendisi de esasen bir köy çocuğu olan Balzac, Napolyon'un devrilmesinden sonra ailesiyle birlikte Paris'e taşındı. İyi bir tahsil hayatı oldu ve hukuk eğitimi aldı. Fakat edebiyata olan alakası onu romanlar yazmaya yöneltti. İlk denemelerinde pek başarılı olamasa da 1829'da yazdığı *Les Chouans* -Türkçeye tercüme edilen ismiyle *Köylü İsyanı*- romanı onun tanınmasını sağladı. Gerçekçiliğin baş romanı olarak kabul edilen *Goriot Baba* isimli eseri 1834'te ve Türkçeye *Vadideki Zambak* ismiyle tercüme edilen romanı ise 1835'te yayımlandı ve onun en bilinen romanları arasında yer aldı. 1833 yılında, o zamana kadar yazdığı kitapları tek bir kitap hâline getirme kararı alan Balzac, 1840'ta bu eserlerine -Dante'nin *İlahi Komedyası*'nı anımsatacak şekilde- *İnsanlık Komedisi* başlığını koyarak yayımladı. Realist akımın fikir babası olarak anılan Balzac'ın *Köy Hekimi* romanı da kaleme aldığı eserler arasında dikkat çekici olanlardandı. Toplumsal tarihçi yönüyle o, bu eserinde Napolyon'un jakoben kişiliğini, dönemin siyaset anlayışını ve sosyal yapıyı ustalıkla yansıttı. Gözlem kabiliyeti yüksek ve hayli üretken bir yazar olan Balzac, 100'den fazla roman kaleme aldığı hâlde hayatını maddi sıkıntılarla geçirdi ve ciddi manada bir şöhrete kavuşması hayli geç oldu. Balzac, 18 Ağustos 1850 yılında hayata gözlerini yumdu.

Belma Aksun: 1938 yılında Konya'da doğdu. Konya Kız Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Gazeteciliğe *Tercüman* gazetesinde başladı. Yaklaşık yirmi yıl boyunca yazılı basında ilk kez düzenli olarak her gün yayımlanan kadın köşesi olan "A'dan Z'ye Kadın ve Ev"i hazırladı. Bunun yanı sıra araştırma yazıları yazdı: "Dünya Kadınları", "Kadınlarımız". Sovyetlerin çökmekte olduğunu dünyaya ilk kez haber veren Hélène Carrèrre d'Encausse'un *Çatırdayan İmparatorluk* adlı eserini tercüme etti ve *Tercüman* gazetesinde tefrika edildi. Basında yankı uyandıran "Uzak Komşumuz Suriye" ve "Selam Para Kelam Para, Merhaba Amerika" röportajlarını kaleme aldı. *Tercüman-Kadın Ansiklopedisi*, *Tercüman-Görgü Ansiklopedisi*, *Tercüman-Altıntabak Büyük Yemek Ansiklopedisi*'nin genel koordinatörlüğünü yaptı. Belma Aksun, yirmi yılı aşkın süre *Tercüman* gazetesinde çalışmış, sürekli basın kartı sahibi bir gazetecidir. İngilizce, İtalyanca ve Fransızca olmak üzere üç yabancı dil bilen yazarın telif ve tercüme eserleri bulunmaktadır.

Telif eserleri:

- *Yaşama Sanatı Görgü*, Tur Yayınları, 1980.
- *Sağlıklı Beslenme ve Diyet Sağlığınız Çatalınızın Ucunda*, Damla Yayınları, 2002.
- *Keşke* (Hikâyeler), Ötüken Neşriyat, 2009.
- *Bir Millet Mistiği: Ziya Nur Aksun*, Ötüken Neşriyat, 2013.
- *Yaşlılığa Methiye*, Ötüken Neşriyat, 2014.
- *Sadece Yaprak Döktürk*, Ötüken Neşriyat, 2017.
- *Yaşamayı Bilme Sanatı: Görgü*, Ötüken Neşriyat, 2018.
- *Biz İmparatorluk Geçmişimizi Hiç Unutmadık ki*, Ötüken Neşriyat, 2022.

Tercümeleri:

- *Lejyon*, William Peter Blatty, İnkılap Yayınevi, 1984.
- *Samson'un Tercihi: İsrail, Amerika ve Bomba*, Seymour M. Hersh, Beyan Yayınları, 1992.
- *Tunuslu Hayrettin Paşa'nın Hatıraları*, Muhammed Salah Mzali, Jean Pignon, Nehir Yayınları, 1997.
- *…Ve Sonra Hiç Kalmadı*, Erik Frank Russel, Metis, 1995.
- *Mevki Uygarlığı*, Robert Sheckley, Metis, 1995.
- *Robinson Crusoe*, Daniel Defoe, Ötüken Neşriyat, 2014.
- *Nerrantsula,* Panait Istrati, Ötüken Neşriyat, 2018.
- *Goriot Baba,* Honore de Balzac, Ötüken Neşriyat, 2020.
- *Dorian Gray'in Portresi,* Oscar Wilde, Ötüken Neşriyat, 2020.
- *Baragan'ın Devedikenleri,* Panait Istrati, Ötüken Neşriyat, 2021.
- *Kırmızı ve Siyah,* Stendhal, Ötüken Neşriyat, 2021.

Kırgın kalpler, mahzun ve suskundur.
Anneme.

BÖLÜM I
YURT VE İNSAN

1829 yılının güzel bir ilkbahar sabahı, elli yaşlarında bir adam, Grande-Chartreuse Manastırı yakınındaki büyük bir kasabaya giden dağ yolunda atla ilerliyordu. Bu kasaba, uzun bir vadiyle çevrelenmiş kalabalık bir bölgenin merkeziydi. Çoğunlukla kuru olan taşlık bir dere yatağı eriyen karlarla dolar, paralel iki dağ arasına sıkışmış Savoie ve Dauphiné tepelerinin hâkim olduğu bu vadiyi sulardı. Her ne kadar iki Mauriennes dağ sırası arasındaki manzara pek farklı olmasa da yabancı atlının geçmekte olduğu arazide değişik engebeler ve de başka bir yerde görülmeyecek ışık oyunlarına rastlanırdı. Kimi zaman aniden genişleyen vadi, dağlardan sürekli akan sular sayesinde mevsimler boyunca taptaze ve farklı tonlarda yemyeşil bir halı görünümü sergilerdi; kâh alçak gönüllü şirin bir değirmen, kabukları soyulmuş uzun köknar yığınları ve derenin suyunu kare şeklinde oyulmuş, aralıklarından ince sular fışkıran büyük tahta oluklar görülürdü.

Yer yer çiçeklerle donanmış meyve ağaçlarıyla dolu bahçelerin ortasında görünen, damları sazlarla kaplı kulübeler emekçilerin sefaletini düşündürür; daha uzaklarda, damları balık sırtını andıran kırmızı düz ve yuvarlak kiremitlerle kaplı evlerse uzun uğraşlar sayesinde elde edilmiş refahı gösterirdi; her kapının üstünde, içinde peynirlerin kurutulduğu sepetler asılıydı. Her yerde çitler, tıpkı İtalya'daki gibi, yaprakları hayvanlara yedirilen sarmaş dolaş fundalıklarla kaplıydı. Doğanın bir cilvesi olarak, kimi yerlerde tepeler birbirlerine öylesine yakındı ki oralarda ne fabrika vardı ne tarla ne de kulübe… Sadece gürül gürül akan şelalelerle ayrılmış iki yüksek granit duvar, simsiyah yapraklı köknarlar ve yüz ayak boyundaki gürgenlerle kaplıydı. Hepsi dimdik, hepsi tuhaf bir biçimde yosunlarla farklı renklere bürünmüş, hepsi de farklı yapraklara sahip bu ağaçlar, yolun altında ve üstünde kocayemiş, kartopu, yaban güllerinden oluşan göz alıcı sütunlar meydana getiriyorlardı. Bu çalıların kuvvetli kokuları; dağ havasının vahşi kokularına, karaçam, kavak, çıralı çamların keskin kokularına karışıyordu. Kayalıklar

arasında koşuşup duran bulutlar, onların kül rengi, çoğu kez bu yırtılan bulutlar kadar dumanlı başlarını kâh gözlerden gizleyip kâh açıkta bırakıyordu. Her an manzara ve gökyüzünün ışıkları değişiyor; dağlar renk, yamaçlar eğim, vadiler şekil değiştiriyordu. Kâh ağaç gövdeleri arasından sızan bir ışık huzmesi kâh doğal bir açıklık ya da bir öbek yıkıntı döküntü, sessizliğin içinde, her şeyin taptaze olduğu ve şıkır şıkır güneşin berrak gökyüzünde parladığı bu mevsimde beklenmedik bir tezatın yarattığı seyretmesi çok hoş manzaralar sergiliyordu. Uzun sözün kısası, güzel bir ülkeydi; Fransa'ydı burası!

Boylu boslu bir adam olan yolcu, tıpkı üzerinde eski bir süvari subayı gibi dimdik oturduğu parlak tüylü atının her sabah tımar edildiği şekilde özenle fırçalanmış lacivert yünlü kumaştan bir elbise giymişti. Siyah kravatı ve süet eldivenleri, eyer kuburluklarını şişiren tabancaları ve atının terkisine sıkıca bağlanmış askı, onun asker olduğunu göstermese bile, çiçek bozuğu esmer cildi, düzgün ve kaygısız izlenimi veren tasasız görünüşü, kararlı tavırları, bakışlarındaki güven, başının dik duruşu, bütün bunlar, sivil hayata döndükten sonra bile bir askerin asla kurtulamadığı kışla alışkanlıklarını ele veriyordu.

Aslında kim olsa, Fransa'nın büyük havzalarının birleştiği bu iç açıcı, gönül okşayıcı dağlık yörenin güzellikleri karşısında hayran kalırdı. Ama kuşkusuz imparatorluk savaşları sebebiyle Fransız ordusunun diyar diyar gezdiği yerleri gören subay, bu benzersiz manzaraların keyfini çıkarıyor ama durmadan ortaya çıkan değişiklere hiç de şaşırmış görünmüyordu. Galiba şaşırma, Napolyon'un askerlerinin ruhunda yok ettiği bir duyguydu. Bu sebeple, dikkatli bir gözlemci bu sakin yüzde, bir zamanların kudretli imparatorunun geçici ama etkisi sonsuza dek sürüp gidecek kanatları altında savaşmış olan insanları hemen tanıyabilir. Gerçekten de bu adam, Napolyon'un kumanda ettiği bütün savaş alanlarında yer almasına rağmen, şimdi çok az rastlanan, adeta nesli tükenmiş kahramanlardandı. Hayatında olağanüstü hiçbir şey yoktu. O, sıradan ve sadık bir asker olarak çok iyi savaşmış, gece demeden, gündüz demeden, efendisinin yakınında olduğu kadar ondan uzaktayken de boşa ya da fazladan tek bir kılıç sallamadan görevini yapmıştı.

Göğsünde taşıdığı subaylara has Légion d'honneur nişanı,

Moskova Meydan Muharebesi'nde gösterdiği kahramanlıktan ötürü bütün alayın onu, o büyük günde, oy birliğiyle bu nişanı almaya en layık kişi olarak seçmesi sebebiyleydi. O, ilk bakışta soğuk, mahcup, kendisiyle her zaman barışık, ne tür olursa olsun birilerinden bir talepte bulunma düşüncesinin bile vicdanını rahatsız ettiği az rastlanan kişilerdendi. Bunun için rütbelerin, pek ağır aksak işleyen kıdem kanunlarına göre almıştı.

1802'de asteğmen olmuş, süvari bölüğü kumandanlığına ise ancak bıyıklarına ak düştükten sonra, 1829'da yükselebilmişti ama hayatı öylesine lekesiz, tertemizdi ki general bile olsa hiçbir ordu mensubu ona, istemeden bile olsa saygı göstermekten kendini alamazdı. Kim bilir belki de bu, amirlerinin hiç bağışlamadığı bir özelliğiydi.

Buna karşılık, erlerin hepsi ona karşı, çocukların sevgi dolu bir anneye duydukları bağlılığa benzer bir sevgiyle doluydular; zira onlara karşı yerine göre hoşgörülü ya da ciddi, otoriter olmayı biliyordu. Bir zamanlar o da onlar gibi sıradan bir er olduğu için, onların neler çektiklerini, duygularını bilir ve her zaman *çocuklarım* dediği erlerin, bağışlanabilir ya da cezalandırılacak olan kabahatlerini birbirinden ayırır ve de sefer sırasında halktan yiyecek öteberi ya da yem almalarına izin verirdi.

Özel hayatına gelince, onun hayatı da derin bir sessizliğe gömülüydü. Dönemin hemen hemen bütün askerleri gibi o da hayatı sadece barut dumanları arasından ya da imparatorun sürüp giden Avrupa savaşları arasında pek nadiren yaşanan barış zamanlarında görmüştü. Evliliği aklından geçirmiş miydi, yoksa hiç düşünmemiş miydi? Cevabı belirsizdi. Hiç kimsenin; diyar diyar, şehir şehir dolaşan, davetlere, ziyafetlere katılan komutan Genestas'ın talihinin yaver gittiğinden kuşkusu yoksa da bu konuda kesin bilgisi de yoktu. Aşk maceraları konusunda sorulan sorular karşısında susuyor ya da gülüyor, askerî gelenekleri yadsımıyor, eğlencelere katılıyor, aşırı erdem, namusluluk taslamıyordu. İçkiler içilip, peş peşe kadehler boşaldıktan sonra bir subayın, "Ya siz kumandan?" sorusuna:

- İçelim beyler! diye karşılık veriyordu.

Bir çeşit debdebesiz Bayard* olan Pierre-Joseph Genestas'ın, ne şiirsel ne de romantik bir yanı vardı; sıradan hatta bayağı bile

* 16. yüzyılda yaşamış bir Fransız kahramanı.

denebilirdi ona. Kılık kıyafeti, hali vakti yerinde bir adam olduğunu gösteriyordu. Her ne kadar bütün varlığı emekli maaşından ibaret ve de emekli maaşı bütün geleceği ise de tıpkı felaketlerden ders almış yaşlı kurt tüccarlar gibi, bölük kumandanı da daima iki yıllık maaşını bir köşede tutar ve aylıklarını asla harcamazdı. Kumardan o kadar az hoşlanırdı ki arkadaşlarıyla beraberken bir oyuncu ya da dördüncü birini arayacak olsalar çizmelerini seyrederdi. Ne aşırı harcama yapar ne de kendini bir şeyden mahrum ederdi.

Üniformaları, diğer bütün bölük mensuplarınınkilerden daha çok dayanırdı zira onda orta halli olmaktan kaynaklanan bir titizlik ve alışkanlık haline gelmiş bir tutumluluk vardı. Kumar ya da başka bir çılgınlık yüzünden mahvolmuş birine, hayran olunacak kardeşçe bir tavırla hemencecik kesesinin ağzını açmamış olsaydı, belki de cimri olduğuna bile hükmedilebilirdi. Bir zamanlar kumarda çok büyük paralar kaybetmiş gibi yapar, borç verirken karşısındakini rencide etmemeye özen gösterir, dahası borçlusunun hareketlerini kontrol etmeye kalkmaz ve de ona alacağından asla söz etmezdi. Asker ocağında yetiştiği, dünyada yapayalnız olduğu için orduyu vatan ve bölüğünü ailesi bilmişti. Bu yüzden tutumlu olmasının sebebi araştırılmaz, buna saygı duyulur, yaşlılık günlerinde rahat yaşamak için para biriktirmesi hoş görülürdü. Süvari yarbayı olmasının arifesinde bütün arzusu, büyük ihtimalle albay rütbesiyle emekli olarak bir köye çekilmekti.

Manevralardan sonra genç subaylar kendi aralarında Genestas'tan söz ederken, onu okuldan birincilikle mezun olmuş, hayatı boyunca dürüst, namuslu, ihtirassız, beyaz ekmek gibi yararlı ve yavan insanlar sınıfına sokarlardı. Ne var ki ciddi, aklı başında insanlar onun hakkında çok farklı hüküm verirlerdi. Çoğu zaman bir bakışı, vahşilerin duygu dolu bir sözü gibi ağzından kaçan bir ifade, ruhunda kopan fırtınaları ele verirdi.

Dikkatle bakıldığında sakin, kıpırtısız alnı, ihtiraslarına nasıl gem vurduğu, onları nasıl yüreğinin ta derinliklerine gömdüğü fark edilirdi; bu, savaşın öngörülemeyen felaketleri ve tehlikeleri karşısında zamanla edinilmiş bir güç, kuvvetti.

Bir gün, alaya yeni gelmiş bir Fransız soylusunun çocuğu Genestas'tan söz ederken, onun papazların en vicdanlısı ya da dünyanın en namuslu bakkalı olabileceğini söyledi.

- Markilerin en az dalkavuğu olduğunu da ilave et! diye ekledi Genestas, sözlerini işittiğinden haberi olmayan, kendini beğenmiş gence.

Dinleyenler kahkahadan kırıldı. Zira teğmenin babası, iktidara gelen herkesin dalkavuğu olan, ihtilallerde her zaman paçayı kurtarmayı bilen, benzersiz bir çanak yalayıcıydı ve oğlu da ona çekmişti. Fransız ordusunda bu tür karakterlerden birkaçına zaman zaman rastlanır; hepsi de gerektiğinde gözünü kırpmadan ortaya atılan, her şey olup bittikten sonra kenara çekilen, şan ve şöhreti umursamayan, tehlikeyi unutuveren kimselerdir. Yaradılışımızdaki eksiklik yüzünden fark etmediğimiz bu tür insanlar belki de sandığımızdan daha fazladır. Ama Genestas'ın kusursuz, mükemmel biri olduğuna hükmetmek çok yanlış olacaktır. Güvensiz, kuşkucu, şiddetli öfke nöbetlerine kapılmaya meyyal, tartışmalarda müstehzi, özellikle haksız olduğunda bile haklı çıkmak isteyen, millî konularda önyargılarla doluydu. Askerlik hayatındaki kaliteli şaraba düşkünlüğünü muhafaza ediyordu. Bir yemekten, rütbesine yaraşır bir ağırbaşlılıkla ayrıldığında ciddi, düşünceli bir havaya bürünür ve kimsenin, düşüncelerinin sırrına vakıf olmasını istemezdi.

Aslında toplum içinde yaşamayı, görgü, nezaket kurallarını iyi bilir ve bunlara askerî bir disiplinle uyardı; zeki ve bilgiliydi, at sırtında eskrim taktiğini, manevra ve teorisini iyi bilirdi ve veterinerlik sanatının zorluklarından haberdardı. Ne var ki öğrenimi şaşılacak derecede eksik, ihmal edilmişti. Sezar'ın bir Roma konsülü mü, yoksa imparatoru mu olduğunu; İskender'in Yunan mı, yoksa Makedon mu olduğunu, eh işte şöyle böyle bilirdi ve tartışmalarda duruma göre birini ya da ötekini kabul ederdi. Bilimsel ya da tarihî sohbetlerde, konuşmalarda ağırbaşlı bir havaya bürünür, üstatlık seviyesine erişmiş bir bilge gibi zaman zaman hafif baş eğmelerle onaylamakla yetinirdi.

Napolyon'un 13 Mayıs 1809'da Viyana'da Schoenbrunn Sarayı'nda orduya hitaben yazdığı, tıpkı *"Medea* gibi, Avusturyalı prensler de çocuklarını kendi elleriyle boğdular."* cümlesinin yer aldığı günlük emir yayınlandığında Genestas daha yeni yüzbaşı olmuştu

* Yunan mitolojisinde Güneş Tanrısı Helios'un torunu olan Kolhis Prensesi Medea'nın, kendisine ihanet eden sevgilisi Iason'dan intikam almak için kendi çocuklarını elleriyle öldürdüğü söylenir (ç.n.).

ve Medea'nın kim olduğunu sorarak rütbesinin saygınlığına halel getirmek istememiş; Napolyon'un dehasına güvenip imparatorun ordusu ve Avusturya hanedanı hakkında resmî söylem dışında bir şey söyleyeceğine ihtimal vermemişti.

Medea'nın, karanlık karakterli bir Avusturya prensesi olduğunu düşünmüştü. Bununla beraber, konu askerlik sanatıyla ilgili olduğundan, emirdeki Medea bir süre zihnini meşgul etmişti; ta ki matmazel Raucourt, Medea piyesini tekrar oynayana kadar. Afişi gördükten sonra, yüzbaşı hemen o akşam ünlü oyuncuyu, yanında oturanlardan öğrendiği bu mitolojik rolde seyretmek için Fransız Tiyatrosu'na gitmişti.

Sıradan bir asker olmasına rağmen, okuyup yazmak ve hesap öğrenmek için yeterince enerjisi vardı ve öğrenmesi gerektiğini biliyordu. O günden sonra büyük bir hevesle romanlar ve yeni çıkan kitapları büyük bir açlıkla okuyarak yarım yantalak da olsa bilgi sahibi oldu ve bundan hayli yararlandı. Hocalarına karşı duyduğu minnet duygusuyla, öğretici ve yer yer derinlikli olduğunu söylediği Pigault-Lebrun gibi harcıâlem yazarları savunacak kadar ileri gitti.

Yararsız hiçbir girişimde bulunmayacak kadar ihtiyatlı olan bu subay, bir gün önce albayından, sekiz günlük izin aldıktan sonra Grenoble'dan yola çıkmış, Grande Chartreuse'e geliyordu. Uzun bir yola gitmek niyetinde değildi ama yol sorduğu köylülerin kendisine yalan söylediklerini görünce, karnını doyurmadan daha uzağa gitmemesi gerektiğini düşündü.

Herkesin tarlada tapanda çalıştığı bir zamanda yemek yiyecek bir yer bulma şansı pek az olduğundan, herkese açık biçimsiz kare şeklindeki bir alanda yer alan kulübelerin önünde durdu. Aileye mahsus bu avlu güzelce süpürülmüştü, temizdi ama yer yer gübre çukurları vardı. Çatlak duvarlar boyunca gül fidanları, sarmaşıklar, uzun boylu yeşillikler dikilmişti. Girişte, üzerine yırtık pırtık çamaşırlar serilmiş meymenetsiz bir frenk üzümü ağacı vardı. Genestas'nın rastladığı ilk canlı, atın ayak seslerini duyunca homurdanan, başını kaldırıp şişko bir kara kediyi kaçıran, saman yığını üzerinde yatan domuz oldu. Birden, başında büyük bir ot demeti taşıyan genç bir köylü kızı beliriverdi; peşinden de -ama epey uzaktan- paçavralar içinde haylaz, patırtıcı, şirin, esmer, meleğe benzeyen fakat şeytanın ta kendisi dört yumurcak geliyordu.

Güneş pırıl pırıl parlıyor; havaya, kulübelere, gübrelere ve bu garip güruha bir safiyet veriyordu. Asker, bir fincan süt bulmanın mümkün olup olmadığını sordu. Cevap olarak, köylü kız canhıraş bir çığlık attı. Birdenbire kulübelerden birinin kapısında yaşlı bir kadın belirdi ve köylü kız yaşlı kadını işaret ederek bir ahıra girdi. Genestas, ayak altında dolaşıp duran çocuklara bir zarar gelmesin diye atını sıkıca zapt ederek kadına yaklaştı. Sorusunu tekrarladı, kadın kesin bir tavırla reddetti. Tereyağı yapacağı güğümlerdeki sütün kaymağını gözden çıkarmak istemiyordu. Subay bu itiraza karşı, bol para vereceğini söyledi, atını bir kapının direğine bağladı ve kulübeye girdi.

Kadının çocuklarının hepsinin de aynı yaştaymış gibi görünmeleri subayın dikkatini çekti. Yaşlı kadının eteğine yapışmış, sıska, çelimsiz, soluk benizli, hastalıklı, kuşkusuz daha büyük bir özenle bakılmaya muhtaç beşinci bir çocuğu daha vardı ve bu en küçükleriydi.

Genestas, ateş yanmayan yüksek bir şöminenin köşesine oturdu. Şöminenin üst rafında, kucağında bebek İsa'yı tutan boyalı alçıdan bir heykel vardı. Kutsal işaret! Yer topraktı. Uzun zaman önce düzgünce sıkıştırılıp sertleşmiş olan zemin, artık portakal kabuğu gibi kepir küpür olmuştu. Şöminenin içinde tuz dolu bir tahta kundura, bir tava ve bir kazan asılıydı. Odanın dip tarafındaki girintiyi, sayvanlı bir yatak dolduruyordu. Orda burda, basit bir kayın ağacından levhaya çakılmış üç ayaklı tabureler, bir hamur teknesi, su almak için büyük bir tahta maşrapa, bir kova ve süt güğümleri, tekne üzerinde bir çıkrık, peynirin suyunu çıkarmaya yarayan birkaç tahta kafes, siyah duvarlar, üst tarafında tepe penceresi olan çürük çarık bir kapı; bu yoksul evin bütün mobilyası bunlardan ibaretti işte.

Orada az sonra olacak faciadan habersiz, kamçısını yere vurarak eğlenen subayın şahit olduğu dram buydu. Yaşlı kadın, peşinden ayrılmayan saçkıranlı küçük oğluyla süthanenin kapısından girer girmez, subayı yeterince seyredip inceleyen dört yumurcak yavaş yavaş domuz yavrusundan uzaklaşmaya başladı. Çocukların her zaman birlikte oynadıkları hayvan, kapının eşiğine gelmişti; yumurcaklar hayvana öylesine şiddetle saldırıp tekmelediler ki hayvancağız hızla geri çekilmek zorunda kaldı. Düşman dışarıda kalınca ondan kurtulan çocuklar kilerin kapısına yüklendiler ve buna daya-

namayan kapı yıpranmış rezelerinden ayrıldı; yumurcaklar hemen içeriye dalıp, kendilerini eğlenerek seyreden subayın gözleri önünde kuru erikleri dişlemeye koyuldular.

Kırış buruş yüzlü, yırtık pırtık entarili yaşlı kadın, elinde misafiri için süt dolu tasla o an içeri girdi:

- Sizi haylazlar! dedi ve çocukların yanına gidip her birini kollarından tutup odaya fırlattı, ellerindeki erikleri almadı ama kilerin kapısını sıkıca berkitti.

- Haydi bakalım yaramazlar, akıllı uslu olun! dedi ve Genestas'a bakarak:

- Kudurmuşlar. Eğer onlara göz kulak olmasam bir çuval eriğin dibine darı ekerler, diye ekledi.

Sonra da bir tabureye oturdu, saçkıranlı ufaklığı bacaklarının arasına aldı ve kadınca bir maharet ve anaca bir şefkatle saçlarını taramaya koyuldu. Dört küçük hırsızdan biri ayakta, diğerleri karyolaya ya da tekneye dayanmış duruyorlardı; hepsi de sümüklü, pis mi pis ama sağlıklıydılar ve hiçbir şey söylemeden eriklerini dişlerken yabancıya sinsi, içten pazarlıklı bir ifadeyle bakıyorlardı. Subay, yaşlı kadına:

- Çocuklar sizin mi? diye sordu.

- Bağışlayın efendim, öksüzler yurdunun çocukları. Her biri için bana ayda üç frank ve yarım kilo sabun veriyorlar.

- İyi ama kadıncağızım, bunlar size verdiklerinin iki katına mal oluyorlardır.

- Mösyö Benassis de öyle diyor ama diğerleri çocuklara bu fiyata bakınca, başka çare kalmıyor. Her isteyen çocuk alamaz ki! Çok güç, deveye hendek atlatmak gibi bir şey bu. Sütümüzü bedava versek bile hiçbir yükleri olmaz bize. Dahası efendim, üç frank da az para değil doğrusu. Hiç yoktan on beş frank demektir bu, iki buçuk kilo sabun hariç. Bizim buralarda günde on metelik (kuruş) kazanmak için insanın canı çıkar.

Kumandan:

- Demek toprağınız var, öyle mi? diye sordu.

- Hayır efendim, müteveffa kocamın zamanında toprağımız vardı ama o öldükten sonra öyle sıkıntıya düştüm ki satmak zorunda kaldım.

- Demek öyle, dedi Genestas, günde iki meteliğe çocukları besleyip, yıkayıp, paklayıp, bakıp çekerek yıl sonunu nasıl borçsuz harçsız getirebiliyorsunuz?

- Ama aziz efendim, diye devam etti kadın küçük oğlanın saçlarını taramayı sürdürerek. Hiçbir zaman yıl sonunu borçsuz harçsız getiremiyoruz ki. Ne yapalım? Tanrı yardımcımız olsun! İki ineğim var. Sonra kızımla birlikte hasat zamanı harman yerlerinde kalan taneleri toplarız, kışın ormana oduna gideriz ve akşamları iplik eğiririz. Ah! Dilerim geçen yılki gibi bir kış olmaz bir daha. Un için değirmenciye yetmiş beş frank borçlandım. Bereket versin, Mösyö Benassis'in değirmencisi. Mösyö Benassis fukara babasıdır! Kim olursa olsun, hiç kimseden alacağını asla istememiştir; bizden başlayacak değil ya. Hem zaten bizim ineğin bir danası var, bir lokmacık da olsa bizi kurtarır.

Sahip oldukları bütün insanca koruyup kollamanın, bu yaşlı köylü kadının sevgi ve şefkatinden ibaret olduğu dört öksüz, eriklerini yiyip bitirdiler. Annelerinin subayla yarenlik etmesinden yararlanarak, kendilerini erik kurusundan ayıran kiler kapısını bir kez daha zorlamak istediler. Ama ilkel ve vahşi iştahlarını bastırmak için, hücuma kalkan Fransız askerleri gibi değil, tıpkı Almanlar gibi sessiz sedasız yaklaştılar.

- Sizi yaramazlar, sizi! Hiç vazgeçmeyeceksiniz değil mi? dedi kadın ve yerinden kalktı.

Dört çocuktan en güçlü kuvvetli olanı tutup poposuna hafifçe vurdu ve dışarı attı. Çocuk hiç ağlamadı, diğerleri ise öylece donakaldılar.

- Enikonu üzüyorlar sizi.

- Hayır efendim. Yumurcaklar eriklerimin kokusunu alıyorlar. Bıraksam patlayana kadar yerler.

- Onları seviyor musunuz?

Bu soru üzerine yaşlı kadın başını kaldırdı, hafif alaycı bir bakışla subaya baktı ve:

- Onları seviyor muyum? Üç tanesini iade ettim, dedi ve içini çekerek, ancak altı yaşına kadar bakıyorum, diye ekledi.

- Sizinki nerede?

- Öldü.

- Kaç yaşındasınız? diye sordu Genestas, önceki sorusunun etkisini azaltmak için.

- Otuz sekiz yaşındayım. Gelecek Saint-Jean yortusunda, kocam öleli iki yıl olacak.

Kadın çelimsiz küçük çocuğu giydirirken, çocuk ona teşekkür etmek ister gibi melül mahzun bakıyordu.

Süvari subayı:

- Ne özverili ve ne çileli bir hayat, diye düşündü.

Hz. İsa'nın doğduğu ahırı andıran bu çatı altında, anneliğin en zor görevlerine, gönül rızasıyla ve kibre kapılmadan katlanılıyordu. Unutulmuşluğun en derin köşe bucağına gizlenmiş sevgi dolu kalpler! Ne müthiş bir zenginlik ve ne müthiş bir sefalet! Askerler, tahta takunya giyenlerin, paçavralara sarılmış İncil'in görkemli yüceliğini diğer insanlardan daha iyi takdir ettiğini bilirler.

Bundan başka, nakışlı, hareli canfes, saten kılıflı resimlerle bezeli İnciller vardır ama önemli olan elbette Kutsal Kitap'ın ruhudur. Harman yerlerinde arta kalan taneleri toplayan, acı çeken, terk edilmiş çocuklar uğruna borca giren, analık edeceğim derken helak olduğunu fark bile etmeyen bu kadına bakıp da bunda İlahi Güç'ün dahli olmadığına inanmak imkânsızdı. Bu kadına bakınca dünyadaki iyilerle, gökyüzündekiler arasında bir uzlaşma olduğuna hükmetmek gerekiyordu. Kumandan Genestas başını salladı ve:

- Mösyö Benassis iyi bir hekim mi? diye sordu.

- Onu bilmem, efendim, ama yoksullara parasız bakar.

Genestas, kendi kendine konuşur gibi:

- Anlaşılan, adam gibi bir adam, dedi.

- Ah! Evet efendim, çok iyi bir adamdır. Bu köyde hiç kimse yoktur ki sabah ve akşam onun için dua etmesin!

- Al bakalım ana, dedi subay ona birkaç lira uzatarak. Ve bir lira daha verip, bu da çocuklar için, dedi.

Atına binince de:

- Dr. Benassis'nin evi uzakta mı? diye sordu.

- Hayır, aziz efendim, bir fersah bile değil.

Kumandan, iki fersahlık daha mesafe olduğundan emin olarak yola koyuldu. Çok geçmeden, ağaçların arasından ilk evleri görmeye başladı. Ve nihayet koni şeklinde yükselen ve köşeleri arduazla sabitlenen, güneşte parlayan teneke levhalarla kaplı çan kulesinin

etrafında toplanmış olan kasabanın çatıları göründü. Kendine has bir görünümü olan bu çatılar, Savoie eyaleti sınırlarına varıldığının da habercisiydi.

Burada vadi enikonu genişliyordu. Küçük ovada ya da ırmak boyunca çok hoş bir konumda inşa edilmiş evler, dört bir yandan, görünürde hiç geçit vermeyen dağlarla muhkemce çevrelenmiş, bu toprağı verimli memlekete hayat veriyordu.

Yamacın ortasında, güneydeki bu kasabaya yaklaşınca Genestas, iki yanında karaağaçların sıralandığı yolda, bir sürü çocuğun önünde atını durdurdu ve Mösyö Benassis'nin evini sordu. Çocuklar önce birbirlerine baktılar ve sonra hep yaptıkları gibi bu ilk kez gördükleri yabancıyı; yüz ifadesini, merakla ve farklı düşüncelerle, tepeden tırnağa süzdüler. Sonra da en bıçkınları, çetenin en kikirdeği, gözleri velfecri okuyan, ayağı çıplak başı kabak olanı, çocuklara has alışkanlıkla:

- Mösyö Benassis'nin evi mi mösyö? diye soruyu tekrarladı ve ekledi:

- Sizi götüreyim.

Ve bir yabancıya yol gösterdiği için bir tür önem kazanmak kadar, o yaştaki bir çocuk için fiziki ve ruhi kaçınılmaz olan hareket etme ihtiyacını gidermek için ya da çocukça bir incelikle atın önünde yürümeye başladı. Subay kasabanın ana caddesi olan taşlıklı, yılankavi dolambaçlı, iki yanında sahiplerinin zevkine göre inşa edilmiş evler bulunan yol boyunca onu takip etti. Kimi yerde bir fırın yolun ortasına kadar uzanıyor, bir başka yerde bir evin cumbası yolu kısmen kapatıyor, ayrıca dağdan inen bir dere küçük arklarla yolu geçiyordu.

Genestas, çok sayıda siyah tahtayla kaplı dam, ondan daha çok sazlarla örtülü, birkaç tane kiremitli, yedi sekiz tane de arduazlı çatı gördü; kuşkusuz bunlar papazın, sulh hâkiminin ve tuzu kuru yerli halktan kişilerin evleriydi. Bu, sanki dünyada kendisinden başka hiçbir yer yokmuş gibi, hiçbir şeyi umursamayan bir köyün ihmalkârlığıydı. Buranın sakinleri, sosyal hareketler dışında sanki tek bir aile oluşturuyor ve vergi memurları ya da görünmez kimi konular dışında hiçbir şeyle ilgilenmiyor gibiydiler. Genestas birkaç adım daha attıktan sonra yukarıda dağın tepesinde kasabaya hâkim geniş bir yol gördü. Hiç kuşkusuz bir eski, bir de yeni kasaba

vardı. Gerçekten de atını yavaşlattığı bir yerde kumandan, eski köye tepeden bakan yepyeni damlı evleri görebildi. Körpe ağaçlıklı bir yolun taçlandırdığı bu yeni evlerden işi gücüyle meşgul olan işçilerin şarkıları, atölyelerin mırıltıları, törpülerin homurtusu, çekiç sesleri ve çok çeşitli fabrikaların çıkardığı farklı sesler işitiliyordu. Ev kadınlarının ocaklarından çıkan zayıf dumanlar ile arabacıların, çilingirlerin, nalbantların, demircilerin yoğun dumanlarını ayırt edebiliyordu.

Rehberinin onu yönlendirdiği köyün sonunda Genestas, ilk bakışta tahmin bile edemeyeceği kasabayla, memleketi çevreleyen dağlar arasında; oraya buraya serpilmiş çiftlikleri, sürülmüş ve ekilmiş tarlalarıyla, çok geniş bir alana yayılmış toprakları içinde sanki Brie eyaletinin küçük bir köşesini görüverdi.

Az sonra da çocuk durdu ve:

- Evi işte burası, dedi.

Subay atından indi, dizginleri koluna geçirdi; sonra her nimet bir külfet karşılığıdır diye düşündü ve kesesinden birkaç metelik çıkarıp şaşkınlıktan gözleri fal taşı gibi açılmış çocuğa verdi; parayı alan çocuk teşekkür meşekkür etmedi ve olup bitenleri görmek için orada öylece durdu.

- Buralar medeniyetten pek az nasibini almış, çalışıp çabalama bütün hızıyla sürüyor, dilencilik ise buranın semtine bile uğramamış, diye düşündü Genestas.

Kendisine rehberlik eden çocuk; ilgilenmekten ziyade meraktan, evin avlusunu çevreleyen, kapı pervazlarının iki yanına sabitlenmiş, siyahlaşmış tahtadan bir parmaklığın bulunduğu göğüs hizasındaki duvara dayandı.

Alt kısmı sağlam olan ve bir zamanlar griye boyanmış olan bu kapının üst kısmında, mızrak gibi kesilmiş sarı çubuklar vardı. Rengi solmuş, sararmış olan bu süsler, kapının her kanadının üst kısmında bir hilâl oluşturuyor ve kapı kapandığında bir araya gelip koskocaman bir kozalak şeklini alıyordu. Kurtların kemirdiği, yer yer kadife görünümlü yosunların kapladığı bu cümle kapısı, yağmurun ve güneşin yıpratıcı etkisiyle harap olup gitmişti. Üzerlerinde tesadüfen biten sarısabır ve yapışkanotlarıyla, avluya dikilmiş iki dikensiz akasyayı gizliyor ve ağaçların yeşil yapraklı dal kümeleri pudra ponponu gibi görünüyordu.

Kapının hâli pürmelâli, ev sahibinin kaygısızlığını, ihmalkârlığını gösteriyordu; subayın hoşuna gitmemişti bu. Hayal kırıklığına uğramış bir ifadeyle kaşlarını çattı. Biz başkalarını, kendimizi esas alarak yargılamaya alışmışızdır; kendi kusurlarımızı onlarda gördüğümüzde gönül rahatlığıyla bağışlarız da, bizim sahip olduğumuz niteliklere sahip olmadıklarında şiddetle kınarız. Kumandan, Mösyö Benassis'nin titiz, düzenli biri olmasını isterdi elbette, ama kapısının hâli pürmelâli, ev sahibinin kaygısızın teki olduğunu gösteriyordu. Genestas gibi evcimen bir askerin, cümle kapısına bakarak hiç tanımadığı birinin hayatı ve karakteri hakkında hemen hüküm vermesi doğaldı; enikonu ihtiyatlı, ölçülü biri olmasına rağmen, böyle acele bir yargıya varmaktan kendini alamadı.

Kapı aralıktı; bu da bir başka kaygısızlık işaretiydi! Köy yerlerine has güvenle subay teklifsiz tekellüfsüz avluya girdi, atını parmaklığa bağladı ve tam o esnada bir ahırdan kişneme sesi duyuldu; at ve süvarisi gayriihtiyari dönüp baktılar; yaşlı bir hizmetkâr kapıyı açtı, köylere has kırmızı takkeli başını uzattıı. Takkesi, tıpkı Hürriyet devrindeki o komik Frigyalı külahına benziyordu. Ahırda çok sayıda at için yer bulunduğundan, adam Genestas'ya, Mösyö Benassis'yi mi görmek istediğini sordu ve çok güzel olan subayın atına sevgi ve hayranlıkla bakarak, isterse atını ahıra koyabileceğini söyledi. Kumandan atının peşi sıra ahırı görmeye gitti. Ahır tertemizdi, yatacak yer çoktu ve Benassis'nin iki atı, bütün atlar arasında bir rahibin atları olduğunu düşündüren o mutlu havaya sahipti. Evden çıkan bir hizmetçi durmuş, yabancının kendisine resmen soru sormasını bekler gibiydi. Oysa ahırdaki hizmetkâr subaya, Mösyö Benassis'nin evde olmadığını söylemişti.

- Doktor değirmene gitti. Kendisini görmek istiyorsanız, çayırlığa giden patikayı takip edin. Değirmen, çayırlığın sonundadır.

Genestas, ne zaman döneceği belli olmayan Benassis'yi beklemektense etrafı görmek istediğinden, değirmene giden yola koyuldu. Kasabayı dağın yamacından ayıran gayrı muntazam hattı aşar aşmaz, vadiyi, değirmeni ve o güne kadar görmediği benzersiz güzellikte bir manzara gördü.

Dağın eteğinde küçük bir göl oluşturan nehir, gölün üzerinde kademe kademe yükselen ve ışığın farklı tonları az ya da çok canlı saflığıyla hepsi de kara köknarla dolu, çok sayıda vadiler bulunduğu

izlenimi veriyordu. Küçük göle kavuşan şelalenin döküldüğü yerde yakın zamanda inşa edilen değirmen, suda yaşayan çok sayıda ağacın tepeleri arasında gizlenen münzevi bir evin şirinliğine sahipti.

Nehrin karşı yakasında, zirvesi batmakta olan kızıl ışıklarıyla şöyle böyle aydınlanan dağın eteğinde Genestas, kapısı penceresi olmayan bir düzine kadar terk edilmiş kulübe olduğunu gördü; damları, çatıları delik deşikti; çevrelerindeki topraklarsa muntazaman sürülüp ekilmişti; eski bahçeleri ise Limousin yöresindeki sulama tesisleri kadar ustaca sulanan çayırlığa dönüşmüştü.

Neden insanlar, en berbat durumdaki harabelere bile derin bir heyecan duymadan bakamazlar acaba? Hiç kuşkusuz bir felaketin görüntüsünü çok derinden hissederler de ondan. Mezarlıklar ölümü hatırlatır, terk edilmiş bir köy ise hayatın acılarını hissettirir; ölüm öngörülen bir felakettir, hayatın acıları ise sonsuzdur, bitip tükenmezdir. Sonsuzluk, büyük melankolilerin sırrı, esrarı değil midir?

Subay, köyün terk edilmesinin sebebini kendi kendisine açıklayamadan değirmene giden taşlı yolu yürüdü, değirmenin kapısı önünde buğday çuvallarının üzerinde oturan çocuğa Benassis'yi sordu.

- Mösyö Benassis orada, dedi çocuk, harap kulübelerden birini işaret ederek.

- Bu köy yandı mı yoksa? diye sordu kumandan.

- Hayır, efendim.

- Öyleyse neden bu hâlde? dedi Genestas.

- Ah! Neden? diye cevap verdi çocuk, omuzlarını silkip değirmene girerken. Mösyö Benassis söyler size sebebini.

Subay, çağlayanın üstüne iri taşlardan yapılmış bir çeşit köprüden geçip gösterilen eve girdi. Kulübenin damı, saman saplarından yapılmıştı ve baştan başa yosunla kaplıydı. Ama delik melik yoktu. Genestas içeri girince, köşedeki şöminede ateş yandığını gördü; yanı başında da iskemlede oturan bir hastanın önünde diz çökmüş yaşlı bir kadın ve ayakta duran, yüzü ocağa dönük bir adam vardı. Bu ev tek göz odadan ibaretti ve perdesi olan tek bir pencereyle zar zor aydınlatılıyordu. Zemin topraktı. Evin bütün eşyası, bir iskemle, bir masa ve kötü bir yataktan ibaretti. Kumandanın gördüğü, hayvan inine benzeyen Rusya'daki mujiklerin kulübeleri bile bu kadar basit, bu denli çıplak değildi. Burada hayata dair hiçbir şey

yoktu. En basit yemeği hazırlayacak araç gereç bile yoktu. Yiyecek çanağı olmayan bir köpek kulübesi diyebilirdiniz buraya. Kötü bir yatak, hastanın tek giyeceği olan bir çiviye asılı ne idüğü belirsiz bir elbise, saman dolu tahta ayakkabılar dışında bu kulübe, diğerleri gibi boş sayılırdı.

Diz çökmüş olan çok yaşlı köylü kadın, hastanın ayaklarını esmer su dolu bir kovada tutmaya çalışıyordu. Kırsal yörelerde yaşayan insanların yeknesak ayak seslerine alışmış olan kulaklar, mahmuz seslerini fark edince adam ve yaşlı kadın hayretle Genestas'ya dönüp baktılar:

- Mösyö Benassis olduğunuzu sormama gerek yok, dedi subay. Sizi görmek için sabırsızlanan bir yabancıyı, evinizde beklemek yerine, sizi burada savaş meydanınızda görmeye geldiği için lütfen mazur görün. Rahatsız olmayın, işinize bakın. İşiniz bittiğinde ziyaretimin sebebini söylerim size.

Genestas masanın kenarına ilişti ve öylece suskun durdu. Ateş kulübeyi, ışınları dağların tepeleri yüzünden vadinin bu kısmına ulaşamayan güneşten daha çok aydınlatıyordu. Birkaç çıralı köknar dalının parlak alevli ışığında kumandan, gizemli bir merakla çok yakından tanımak, incelemek istediği adamı gördü. Kasabanın hekimi, kollarını göğsünde kavuşturmuş, soğukkanlılıkla Genestas'yı dinledi, selamına karşılık verdi ve hastasına döndü. Subayın kendisini dikkatle incelediğinin farkında bile değildi.

Benassis, orta boylu ama geniş omuzlu ve geniş göğüslü bir adamdı. Boynuna kadar iliklenmiş yeşil renkte bol bir redingot, subayın, bu adamın öylesine kendine has kişilik özelliklerini ayrıntılı bir biçimde incelemesine engel oldu. Ama gölge ve hareketsizlik, parlayıveren alevlerin aydınlığında yüzünün ayan beyan görünmesini sağladı. Bu adamın satire* benzeyen bir yüzü vardı; hafif bombeli ama az ya da çok ifadeli çıkıntılarla dolu bir alnı; ucu kıvrık zeki insanlara özgü bir burnu ve çıkık elmacık kemikleri vardı. Kıvrımlı bir ağzı, kalın ve kırmızı dudakları vardı. Çenesi, keskin bir biçimde kalkıktı. Canlı bakışlı, sedef rengi göz aklarının alabildiğine parlattığı kestane rengi gözlerinde, gem vurulmuş ihtiraslar okunuyordu. Bir zamanlar siyah olan saçları şimdi gümüş

* satir: Antik Yunan mitolojisinde belden üstü insan, belden aşağısı ise teke biçiminde yarı insan, yarı tanrı (ç.n).

rengiydi, yüzü derin kırışıklarla doluydu ve kalın kaşları çoktan beyazlaşmış, burnu şişkin ve damarlı, yer yer kırmızı lekelerle dolu sarımtırak benziyle her şey, elli yaşında ve çileli bir mesleğin sahibi olduğunu gösteriyordu.

Subay, o esnada kasketli olan başının kapasitesini ancak tahmin edebilirdi; her ne kadar kasketin altında gizlenmiş de olsa bu başın *kare başlar*dan biri olduğunu sanıyordu. Napolyon'un çevresini oluşturan o az bulunur enerjik, büyük işler başarmaya azmetmiş insanları ayırt etmeye alışık olan Genestas, doktorun karanlık hayatında bir sır olduğunu sezdi ve bu olağan dışı yüzü görünce kendi kendine:

- Hangi tesadüfle köy hekimi olarak kalmış acaba? dedi.

Benassis'nin yüzünü büyük bir ciddiyetle gözlemledikten sonra diğer insanlarla benzerlikler olmasına rağmen, görünüşteki bayağılıklarıyla bağdaşmayan gizli bir sırrın varlığı kendini ele veriyordu; doktorun hastaya gösterdiği alakaya şahit oldu ve hastanın yüzünü görünce düşünceleri tamamen değişti.

Askerlik hayatında pek çok şey görmüş geçirmiş olan yaşlı süvari, düşüncenin asla semtine bile uğramaması gereken bir insan yüzünü; ıstırabın en saf ve sessiz haliyle, tıpkı henüz konuşmayı bilmeyen, haykırmaya mecali olmayan bir çocuğun yüzüne yansıdığı gibi solgun yüzü görünce dehşetle irkildi. Aslında bu ölmek üzere olan yaşlı bir budalanın, hayvanı andıran yüzüydü. Budala, süvari birliği kumandanının şimdiye kadar görmediği insan türünün tek örneğiydi.

Cildi, alnında kocaman bir kıvrım oluşturmuştu, pişmiş balık gözlere, seyrek cılız saçlarla örtülü bir başa sahip olan, her tür duygudan yoksun, ne bir hayvanın sevimliliğine ne de bir insanın meziyetlerine sahip bulunan, mantığı da iç güdüsü de olmayan ve de hiçbir dilde konuştuğu duyulmayan bu yaratıktan kim olsa Genestas gibi gayriihtiyari tiksinirdi. Bu zavallının hayatının sonuna geldiğini görüp de acımak enikonu zor görünüyordu.

Bununla beraber yaşlı kadın dokunaklı bir endişeyle bakıyor ve bacaklarının sıcak su değmeyen kısımlarını elleriyle sanki kocasıymış gibi sevgiyle yıkıyordu. Benassis de bu ölü yüzü ve feri kaçmış gözleri dikkatle inceledikten sonra, adamın elini yavaşça aldı ve nabzına baktı.

- Banyo işe yaramadı, tekrar yatağına yatıralım, dedi başını sal-